ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μνήμων

Τόμ. 8 (1982)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ: Φορολογία καί ἐκχρηματισμός στήν οἰκονομία τῶν βαλκανικῶν χωρῶν (15ος–16ος αἰ.) ● ΑΝΤ. ΛΙΑΚΟΣ: Οἱ φιλελεύθεροι στήν ἐπανάσταση τοῦ 1862. Ὁ πολιτικός σύλλογος «Ρήγας Φεραῖος» ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ: Πολιτευόμενοι στρατιωτικοί στήν Ἑλλάδα στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα ● ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΣΣΗ: Ἡ συμμετοχή τῶν Ἑπτανησίων στά Ὀρλωφικά (1770) καί ἡ ἀντίδραση τῆς Βενετίας ● ΑΛΕΚΑ ΜΠΟΥΤΖΟΥΒΗ – ΜΠΑΝΙΑ: Τό Καποδιστριακό κόμμα 1832–1833. Ἀπό τήν ἤττα στόν παραγκωνισμό καί τήν καταδίωξη ● Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ: Συγκριτισμός ● ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ: Τό μονόφυλλο τοῦ Ρήγα τοῦ 1797. Παρατηρήσεις στή νεοελληνική εἰκονογραφία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ● Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ: Ἡ προσωρινή Κυβέρνηση τῆς Θεσσαλονίκης καί οἱ σχέσεις της μέ τούς συμμάχους (Σεπτέμβριος 1916–Ἰούνιος 1917) ● Η. FLEISCHER: Νέα στοιχεῖα γιά τή σχέση Γερμανικῶν ἀρχῶν κατοχῆς καί Ταγμάτων Ἀσφαλείας ● Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ: Τό πρόβλημα τῶν γενικεύσεων στήν Ἱστορία ● Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ: Ἡ ἐμπορική ἑταιρική συνεργασία τοῦ βενετικοῦ οἴκου Ταρωνίτη – Θεοτόκη καί τῶν ἀδελφῶν Γ. καί Θ. Γεωργίβαλων (1732–1737). ● ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ἕνα ἄγνωστο ἐπεισόδιο καί μιά ἑλληνική μαρτυρία γιά τό πέρασμα τοῦ Leake ἀπό τή Τσαρίτσανη τῆς Θεσσαλίας ● Γ. ΚΟΚΚΩΝΑΣ: Ἰσοκράτους λόγοι τρεῖς: Φλωρεντία c. 1495 ἤ Ρώμη c. 1517; Γύρω ἀπό μιά διόρθωση στόν Legrand. ● Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ: Ἡ ἀσήμαντη μαρτυρία ● Γ. ΜΠΩΚΟΣ: Συμπληρωματικά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν πρόταση τοῦ Π. Μαρκίδη–Πούλιου γιά ἐγκατάσταση τυπογραφείου στά Ἑπτάνησα ● Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ: Βιβλιολογικά Α' ● Χ. ΛΟΥΚΟΣ: Ἡ ἐνοικίαση προσόδων κατά τήν Καποδιστριακή περίοδο. ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1977

ΑΘΗΝΑ 1980 - 1982

ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ

doi: 10.12681/mnimon.224

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΑΡΔΑ Χ. (1982). ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ. *Μνήμων*, *8*, 47–63. https://doi.org/10.12681/mnimon.224

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 28/03/2024 13:10:48

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ

ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

«...Στὴν Ἑλλάδα, ὁ στρατιώτης εἶναι ψηφοφόρος καὶ ὁ ἀξιωματικὸς κάθε βαθμοῦ εἶναι ψηφοφόρος καὶ ἐκλέξιμος. Εἴδαμε στὸ παρελθὸν ἕναν ἁπλὸ ὑπασπιστή, ὑπουργὸ Πολέμου. Σήμερα βλέπουμε ἀκόμα στοὺς πάγκους τῆς Βουλῆς ἀξιωματικοὺς ποὺ ἀνήκουν στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Εἶναι σχεδὸν περιττὸ νὰ τονίσουμε τὶς δυσκολίες μιᾶς τέτοιας κατάστασης, τόσο ἀντίθετης στὶς ἀρχὲς τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καὶ στὴν ἀνεξαρτησία τοῦ στρατοῦ. Ὁ ἀξιωματικὸς βουλευτὴς παρακωλύει σὲ κάθε στιγμὴ τὸ κύρος τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Πολέμου καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιρροῆς του, τοῦ ἐπιβάλλει τὶς πιὸ αὐθαίρετες ἀποφάσεις»[1].

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ πρόβλημα τοῦ στρατοῦ στὴν Ἑλλάδα τὸν 19ο αἰώνα, εἶναι ἕνα θέμα σχετικὰ ἄγνωστο, ἀλλὰ παράλληλα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον καὶ σημαντικό. Τόσο τὸ ἐθνικὸ πρόβλημα, ὅσο ἡ σύνθεση καὶ ἡ λειτουργία τῆς ἀστικῆς τάξης, καθὼς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, εἶναι ἄρρηκτα δεμένα μὲ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ στρατοῦ, τὴ σύνθεσή του καὶ τὸ ρόλο του. Ποιὸς εἶναι ὁ πραγματικός του ρόλος καὶ ποιὸς ὁ θεμιτός, ἐὰν ὑπάρχει τέτοιος: Τί μεγέθους δυσαναλογία ὑπάρχει, ἐὰν ὑπάρχει, ἀνάμεσα στὸ σκοπό του σὰν ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ἐκπλήρωσή του; Ἐρωτήματα ποὺ εἶναι σκόπιμο κάποτε ν' ἀπαντηθοῦν.

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἕνα μικρό, ἀρκετὰ εἰδικὸ μέρος μιᾶς εὐρύτερης μελέτης μὲ θέμα: «Ὁ στρατὸς καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία στὴν Ἑλλάδα τὸν 19ο αἰώνα». Προβλήματα ὑλικοῦ ἀντιμετώπισα καὶ ἀντιμετωπίζω· ὅταν δὲν εἶναι τελείως ἀνύπαρκτο, εἶναι συνήθως τελείως ἀσυστηματοποίητο[2].

Τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ εἶναι οἱ πολιτευόμενοι στρατιωτικοὶ στὴν περίοδο τῆς Α΄ Συνταγματικῆς Βασιλείας. Προσπάθησα νὰ ἐπεξεργαστῶ τὰ λιγοστὰ ἀλλὰ πολύτιμα στοιχεῖα ποὺ εἶχα στὴ διάθεσή μου, ἔχοντας ἐπίγνωση ὅτι τὸ θέμα δὲν εἶναι ἐξαντλημένο.

1. Ἀπόσπασμα ἀναφορᾶς σχετικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, 23 Ἰουλίου 1880, Organisation Générale de l' Armée 1836 - 1915, carton No 1346, Archives du Ministère de la Guerre, Paris.

2. Ἐννοῶ τὸ ἀρχειακὸ ὑλικό, διότι βιβλιογραφία ὑπάρχει ἄφθονη. Ὅσον ἀφορᾶ τὸ στρατὸ συνίσταται κυρίως, σὲ μονογραφίες Ἑλλήνων καὶ ξένων συγγραφέων ποὺ ἀναφέρονται κατὰ κανόνα στὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία του.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Μετὰ τὴν πρώτη ἐπέμβαση μιᾶς μερίδας τοῦ στρατοῦ τὸ 1843, ποὺ μὲ ἀρχηγὸ τὸν στρατηγὸ Δ. Καλλέργη ἀπαίτησε ἀπὸ τὴ Μοναρχία τοῦ Ὄθωνα ἕνα σύνταγμα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὁ στρατὸς ξαναβρίσκεται πρωταγωνιστὴς στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1862. Ἡ κατάλυση τῆς Δυναστείας καὶ ἡ ἔξωση τοῦ Ὄθωνα, ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάστασης, ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Τὴν ἴδια χρονιὰ διεξάγονται ἐκλογὲς καὶ στὶς 10 Δεκεμβρίου 1862 συνέρχεται στὴν Ἀθήνα ἡ «Β΄ Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις», ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐκλογὴ νέου ἡγεμόνα καὶ τὴ σύνταξη νέου πολιτεύματος. Οἱ ἐργασίες τῆς συντακτικῆς συνέλευσης διάρκεσαν δύο ὁλόκληρα χρόνια καὶ ἔτσι ἡ ὁλοκληρωμένη ἀνάγνωση καὶ ψήφισή του ἔγινε μόνο στὶς 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1864.

Τὸ σύνταγμα αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ πλέον δημοκρατικά, διότι εἶναι τὸ πρῶτο στὴν Εὐρώπη ποὺ θεσπίζει, ἤδη ἀπὸ τὸ 1864, τὴν καθολικὴ ψηφοφορία γιὰ τοὺς ἄνδρες.

Μὲ ἀφορμὴ ὅμως τὸ ἄρθρο 73 ποὺ συζητιέται στὶς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1864 καὶ τὸ ὁποῖο ὁρίζει ὅτι :

«Τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ τοῦ ἐμμίσθου ὑπαλλήλου, ἐκτὸς τῶν ὁρισθησομένων ἐξαιρέσεων ἐν τῷ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμῳ· ὡσαύτως εἶναι ἀσυμβίβαστα τὰ τοῦ βουλευτοῦ καθήκοντα καὶ πρὸς τὰ τοῦ Δημάρχου»[3].

ἀντιλαμβανόμαστε καὶ μία ἄλλη καινοτομία σὲ σχέση μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ δεδομένα, ποὺ ἔγκειται στὸ πρωτότυπο αἴτημα τῶν στρατιωτικῶν νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ πολιτεύονται[4].

Ἡ συζήτηση στὴ συνέλευση θὰ περιστραφεῖ κατὰ κύριο λόγο γύρω ἀπὸ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ τοὺς στρατιωτικούς, οἱ ὁποῖοι θὰ προσπαθήσουν μὲ κάθε τρόπο νὰ διαχωρίσουν τὴ θέση τους ἀπὸ τοὺς πρώτους. Οἱ προτεινόμενες τροπολογίες καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία ποὺ θ' ἀκουσθοῦν ἔχουν σὰ στόχο τὴ θεσμικὴ κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος τῶν στρατιωτικῶν νὰ λαμβάνουν δίχως περιορισμοὺς μέρος στὶς βουλευτικὲς ἐκλογές. Ἀπὸ τὴν πορεία τῆς συζήτησης, συμπεραίνουμε ὅτι στὴν οὐσία δὲν ὑπάρχει ἀντίρρηση ἐκ μέρους τῆς συνέλευσης ὡς πρὸς τὴ συμμετοχή, αὐτὴ καθαυτή, τῶν στρατιωτικῶν ἀλλὰ ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν συμβι-

3. *Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως*, συνεδρίασις 332/2 Ὀκτωβρίου 1864, σ. 618.

4. Μένει νὰ μελετηθεῖ ὡς ποιὸ βαθμὸ εἶναι πρωτότυπο συγκρινόμενο μὲ τοὺς ἀντίστοιχους θεσμοὺς ἄλλων χωρῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

βασμὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ βουλευτῆ καὶ τοῦ ἐν ἐνεργεία ἀξιωματικοῦ, ἐνῶ γιὰ τοὺς δημοσίους πολιτικοὺς ὑπαλλήλους ἡ συνέλευση ἐκφράζεται ἀρνητικά.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία θὰ περιστραφεῖ γύρω ἀπὸ τοὺς κύριους ἄξονες τῆς ἰσότητας τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἕλληνα πολίτη καὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου. Ὑπερασπίζοντας τὴν καθιέρωση τῆς ἰσότητας ἀπέναντι στὸ νόμο, ὁ στρατιωτικὸς Ζατουνίτης θὰ πεῖ:

«Τὸ ἄρθρον ἐν τῷ νομοσχεδίῳ ὅπως ἔχει, ἂν μείνῃ, κεῖται εἰς τὰς χεῖρας ἑκάστης κυβερνήσεως νὰ τὸ ἑρμηνεύσῃ, καὶ ἐφαρμόσῃ κατὰ τὸ ἀρεστὸν αὐτῇ, αὐτὸ εἶναι πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁρμώμενοι οἱ συντάκται τοῦ σχεδίου ἠθέλησαν ἵνα μὴ ἀφήσωσι νὰ παρίστανται εἰς τὸ σῶμα τῆς Βουλῆς καὶ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ πολῖται, διότι ἐὰν ἀρνηθῆτε εἰς τὸν στρατιώτην τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτου, πρέπει νὰ τὴν ἀρνηθῆτε εἰς τὸν ἑαυτόν σας, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ γένῃ τις στρατιώτης, ἐὰν δὲν εἶναι πολίτης· καὶ οὐχὶ ἁπλῶς πολίτης, ἀλλὰ χρηστός, ἠθικός, ἐνάρετος πολίτης, ἄλλως οὐδέποτε ἀπολαμβάνει τῆς τιμῆς νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιωματικοῦ. Βλέπετε λοιπόν, ὅτι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶναι πολῖται»[5].

Ὅσο γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ ἐὰν ὁ στρατιωτικὸς εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος, μέσα στὸ πλαίσιο ὑπεράσπισης τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι θ' ἀκουσθοῦν διάφορες ἀπόψεις· μεταξὺ ἄλλων ἡ ἄποψη τοῦ στρατιωτικοῦ Σουίδα:

«...Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀποκλείει τοὺς στρατιωτικοὺς ὑπαλλήλους, ἐνῶ οἱ στρατιωτικοὶ δὲν εἶναι ὑπάλληλοι, ἀλλὰ ἐπαγγελματίαι, ὅπως ὁ δικηγόρος, ὁ ἰατρὸς καὶ πᾶς ἄλλος. Εἶναι ἕνας ἐπιστημονικὸς σολοικισμὸς νὰ τὸν καλῆτε ὑπάλληλον, ἐνῶ δὲν εἶναι. Ἡ στρατιωτικὴ ἰδιότης εἶναι καθαρὸν ἐπάγγελμα.

Σαράβας: Δὲν εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος;

Σουΐδας: Ὄχι (θόρυβος). Διατὶ κ. Σαράβα, θέλετε νὰ ἀποκλείσητε τοὺς ὑπαλλήλους ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ κοινοβούλια; διὰ νὰ μὴ ἐπηρεάζωνται ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν; ὅταν ὁ δικαστὴς εἶναι ἰσόβιος, ποίαν ἀνάγκην ἔχει;

Αὐτὸ δὲ τὸ μειονέκτημα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἕνας ὑπάλληλος ἀπέναντι τόσων ἄλλων πλεονεκτημάτων, εἶναι μηδέν, τοσούτω περισσότερον, καθόσον βλέπω μὲ εὐχαρίστησίν μου ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως, ὅτι καὶ ἡ ἐξουσία δὲν θέλει νὰ ἐπηρεάσῃ τοὺς ὑπαλλήλους καὶ οἱ ὑπάλληλοι δὲν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπόδειξις εἶναι καὶ ἡ Συνέλευσις, διότι ὑπάρχουν καὶ συμπολιτευόμενοι καὶ ἀντιπολιτευόμενοι ὑπάλληλοι καὶ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί.

5. *Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως,* συνεδρίασις 332/2 Ὀκτωβρίου 1864, σ. 619.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἰδοὺ λοιπόν, ὅτι μένουν ἀνεπηρέαστοι καὶ ὅτι τοῦτο δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν γενικὴν ἀρχήν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν τοὺς ὑπαλλήλους, πολὺ δὲ περισσότερον ὡς πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέδειξαν ἀρκετὸν χαρακτῆρα πολιτικῆς πεποιθήσεως. Οὐδεὶς ἀπέβλεψε εἰς πρόσωπα ἀλλὰ εἰς ἀρχάς. Δὲν ἠμπορεῖτε λοιπὸν διὰ τὸν λόγον τοῦ ὅτι ὡς στρατιωτικὸς δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ τῷ ἀποκλείσητε τὸ τιμαλφέστερον δικαίωμα, διότι ὡς στρατιώτης εἶναι καὶ πολίτης. Ἐξ ἄλλου μέρους γιγνώσκετε, ὅτι ὁ στρατὸς αὐτὸς παρέσχεν εἰς τὸ ἔθνος ἀπείρους ἐκδουλεύσεις, δὲν εἶναι δίκαιον λοιπόν, ὅτι ὁσάκις ἡ Πατρὶς ἔχει ἀνάγκην τοῦ στρατοῦ νὰ τῷ ζητῇ βοήθεια, καὶ ὁσάκις ὁ στρατὸς ἔχει πλεονέκτημά τι νὰ ζητῇ νὰ τὸ ἀφαιρέσῃ καὶ μάλιστα μία Συνέλευσις, ἥτις ἦλθεν ὕστερον ἀπὸ μίαν μεταβολήν, τῆς ὁποίας τὴν πρωτοβουλίαν εἶχεν ὁ στρατός, καὶ δὲν πιστεύω ὅτι οἱ ἔντιμοι συνάδελφοί μου θὰ λησμονήσουν τὸ χρέος τὸ ὁποῖον ἔχουν πρὸς τὸν στρατόν, καθὼς καὶ ὁ στρατὸς ποτὲ δὲν ἐλησμόνησε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα του χρέος...»[6].

Νομίζω, ὅτι τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τῆς ὁμιλίας τοῦ Σουίδα, συνοψίζει πολὺ καλὰ καὶ καθαρὰ τὴν ἀντίληψη καὶ τὴ νοοτροπία τῶν στρατιωτικῶν ἀπέναντι στὴν Πολιτεία—Πατρίδα. Ἡ ὑπεράσπιση—ἀπολογία μιᾶς ἠθικῆς καὶ ὀρθῆς στάσης ἐκ μέρους τους προϋποθέτει ἀνταλλάγματα. Ἡ ἀνταμοιβὴ εἶναι ὑποχρέωση τῆς Πατρίδας, διότι ἡ ἐκπλήρωση τῶν καθηκόντων τοῦ στρατοῦ θεωρεῖται ἐκδούλευση. Ὁ στρατός, ὄργανο τοῦ Κράτους, τοποθετεῖ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ Κράτος σ' ἕνα ἐπίπεδο ἀνταλλακτικῆς ἀξίας· οἱ ὑπηρεσίες του προσφέρονται σὰν ἐμπόρευμα—ἐκδούλευση. Ἄρα, δὲν εἶναι μόνο ἕνα ἐκτελεστικὸ ὄργανο μὲ τὴ στενὴ σημασία τοῦ ὅρου, ἀλλὰ ἀποφασίζει καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει καταστάσεις ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ συμφέροντά του, ὅταν τύχει νὰ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Παράλληλα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δικαιολογημένα ἀπασχολεῖ τὴν συνέλευση τὸ πρόβλημα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν ὁποίων ὁ ὑπερδιογκωμένος ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀντικειμενική τους θέση (ἡ μονιμότητα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων θεσπίστηκε μόνον τὸ 1911) ἀποτελοῦν πρόβλημα, τόσο γιὰ τὴ λειτουργία τῶν κρατικῶν μηχανισμῶν, ὅσο γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐπιρροὴ εἴτε θετικὴ εἴτε ἀρνητικὴ ποὺ ἦταν σὲ θέση ν' ἀσκήσουν ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποστοῦν. Τὰ γενεσιουργὰ αἴτια καθὼς καὶ οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς κατάστασης, ποὺ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν διεξοδικὰ ἐδῶ, εἶναι ποικίλα καὶ σύνθετα[7].

---

6. *Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως*, συνεδρίασις 332/2 Ὀκτωβρίου 1864, σ. 627.

7. Βλ. Κ. Τσουκαλᾶ, «Τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς πελατείας στὴν Ἑλλάδα τοῦ 19ου αἰῶνα», στὸ *Κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς δυνάμεις στὴν Ἑλλάδα*, Ἀθήνα «Ἐξάντας» 1977, σ. 75 - 112.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ σημειώσουμε εἶναι ὅτι οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες τοῦ νεαροῦ ἀστικοῦ κράτους ἦταν γιὰ ἕνα πολὺ μεγάλο διάστημα, μέχρι τὴν οὐσιαστικὴ ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, ἡ μόνη διέξοδος ἐργασίας γιὰ τὸν ὑποαπασχολούμενο ἀγροτικὸ πληθυσμό. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ ἐξηγεῖ ἐν μέρει τὸν ὄγκο τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ στρώματος τῶν ὑπαλλήλων, καθὼς καὶ ἡ ρευστότητα τῆς κοινοβουλευτικῆς ζωῆς, οἱ πρόσκαιρες πολιτικὲς συμμαχίες, ὄχι τόσο σὲ ἐπίπεδο ἀρχῶν ἀλλὰ προσώπων, οἱ προσωπικὲς ἐξαρτήσεις ἀπὸ κομματάρχες καὶ γενικὰ τὸ ὑπερβολικὰ ἀναπτυγμένο καὶ ἐπιτηδευμένο σύστημα τῆς βουλευτοκρατίας, ἀποτελοῦν παράγοντες καθοριστικοὺς ὅσον ἀφορᾶ τὶς πολιτικὲς τοποθετήσεις καὶ μετακινήσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

Στὴ συνέλευση δὲ θὰ ὑπάρξει οὐσιαστικὴ ὑποστήριξη τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων· μόνον ὁ βουλευτὴς Ἠλιόπουλος θὰ τολμήσει νὰ παραπονεθεῖ:

«Κύριοι πληρεξούσιοι, ἂν καὶ βλέπω τὴν Συνέλευσιν σχηματίσασαν πεποίθησιν κατὰ τῶν πτωχῶν ὑπαλλήλων, μολαταῦτα ἐπιχειρῶ νὰ ὑπερασπισθῶ αὐτούς· διότι πολλάκις εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐρρέθησαν τόσα καὶ τόσα κατὰ τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ὄντων τῆς κοινωνίας. Πρόκειται περὶ οἰκονομίας; εἰς τὴν ράχιν τῶν ὑπαλλήλων γίνεται· πρόκειται περὶ ἐκλογῆς; εἰς τὴν ράχιν τῶν ὑπαλλήλων ρίπτεται· διατὶ αὐτὴ ἡ δυσμένεια τοῦ ἔθνους; μήπως αὐτοὶ δὲν εἶναι Ἕλληνες; δὲν εἶναι συγγενεῖς σας, δὲν εἶναι συνεπαρχιῶται σας ἢ εἶναι Βεδουῖνοι;

Λοιδωρίκης: «Εἶναι κηφῆνες, δι' αὐτὸν τὸν λόγον»[8].

Στὴ συνέχεια τῆς συζήτησης, καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς ὁποίας οἱ διάφοροι ὁμιλητὲς ἐξαίρουν τὰ προτερήματα καὶ τὶς ἱκανότητες τῶν στρατιωτικῶν, ὁ Ἡ. Πετιμεζᾶς ἀφοῦ διακηρύξει ὅτι ὁ στρατιωτικὸς δὲν εἶναι δημόσιος ὑπάλληλος, ἀλλὰ ὅτι ἐκπληρώνει στὴν κοινωνία μία εἰδικὴ καὶ ἐξέχουσα ἀποστολή, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ συνέχιση τῆς μισθοδοσίας τοῦ στρατιωτικοῦ ἀπὸ τὸ δημόσιο, ὅταν αὐτὸς βρεθεῖ γιὰ κάποιο λόγο ἐκτὸς ὑπηρεσίας, τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ τὸ δημόσιο ὑπάλληλο, θὰ πεῖ σὲ τόνο προειδοποιητικό, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τῆς δύναμης τοῦ στρατοῦ:

«...Σᾶς εἶπον ὅτι πρέπει νὰ ὁδηγήσῃ τὴν ἀπόφασίν σας ἡ φρόνησις ἡ πολιτική, διότι συλλογισθῆτε ὅτι ἡ τάξις τοῦ στρατιωτικοῦ δὲν εἶναι ἀπομεμονωμένον τι, παρουσιάζει ἓν σῶμα συγκεντρώσεως ἀτόμων, ἓν σῶμα ἐπικίνδυνον τοσοῦτον κατὰ τῆς πολιτείας, ὅσον ἐστάθη καὶ κατὰ τοῦ Ὄθωνος, τὸν ὁποῖον ἔρριψεν.

Τινές: Κατὰ τῆς πολιτείας;

---

8. *Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως*, συνεδρίασις 332/2 Ὀκτωβρίου 1864, σ. 621.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Πετιμεζᾶς: Αὐτὸ εἶναι ἡ πεποίθησις μου, ὀφείλω νὰ τὸ εἴπω, δὲν τὸ λέγω ἵνα σᾶς φοβίσω, τὸ λέγω ὡς μίαν περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν πᾶς πολίτης σκεπτόμενος περὶ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Ἤλθετε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου καὶ μᾶς ἀναφέρατε στάσεις (θόρυβος), μίαν τάξιν, ἡ ὁποία κρατεῖ τὰ ὅπλα καὶ τὰ κρατεῖ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἡ Συνέλευσις φρονίμως σκεπτόμενη, πρέπει νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψιν (θόρυβος) ἐκδόσατε ὁποιανδήποτε ἀπόφασιν, ἐγὼ ὡς πολίτης τὴν στιγμὴν ταύτην ἔχω καθῆκον νὰ φέρω τὰς σκέψεις ταύτας εἰς γνῶσιν τῆς Συνελεύσεως καὶ ἀποφασίσατε ὅπως θέλετε, σᾶς λέγω ὅμως ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀπομονώσητε, νὰ τὴν ἀπομακρύνητε ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, ἐν ᾧ καὶ ὁ τύπος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἐπεκαλέσθη. Εἴπετε ὅτι ὁ στρατιώτης δὲν πρέπει νὰ βουλεύεται πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας. Σᾶς λέγω λοιπόν, ὅτι πρέπει νὰ δώσητε καὶ εἰς τὸν στρατὸν τὰ δικαιώματα αὐτά, νὰ ἔρχεται νὰ βουλεύεται, νὰ γνωρίζῃ καὶ αὐτὸς τί γίνεται ἐντὸς τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, διότι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτοῦ ψηφίζονται νόμοι ἐνίοτε ὄντες ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν τύχην του, ἑπομένως πρέπει νὰ τοῦ δώσητε τὸ δικαίωμα νὰ ἦναι ἐν γνώσει τῶν νόμων αὐτῶν καὶ μὴ θελήσητε νὰ τὸν ἀποχωρήσητε ἀπὸ τὴν πολιτείαν, διότι νομίζω δὲν εἶναι συμφέρον...»[9].

Ἡ Συνέλευση θὰ πεισθεῖ καὶ σιωπηρὰ ἀποδεχόμενη τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι γιὰ τοὺς στρατιωτικούς, ὡς ἐξαίρεση στὸ συνταγματικὸ ἄρθρο, θ' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἐπὶ μέρους θεσμοθέτηση τῆς διαθεσιμότητας ἀπὸ τὴν ἐνεργητικὴ ὑπηρεσία τῶν ἐκλεγμένων στρατιωτικῶν βουλευτῶν, τὴν χρονικὴ διάρκεια τῆς ἄδειας τους λόγω ὑποψηφιότητας καὶ τὸ βασικὸ κορπορατίστικο αἴτημα, τὸ αἴτημα γιὰ ἐξασφάλιση τῶν προβιβασμῶν στὸ στράτευμα ἐνόσω οἱ ἐκλεγμένοι στρατιωτικοὶ πληροῦν τὰ βουλευτικά τους καθήκοντα. Κατοχυρώνονται δηλαδὴ οἱ προβιβασμοὶ κατ' ἀρχαιότητα βαθμοῦ, ὄχι ὅμως καὶ κατ' ἐκλογήν, βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν λειτουργία τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καθὼς καὶ γιὰ τὴν μισθοδότηση, καθ' ὅτι ὁ μισθὸς ἀκολουθεῖ κλιμακωτὰ τὴν ἱεραρχία.

Ἡ τελικὴ μορφὴ τοῦ ἄρθρου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864, ἀποτέλεσμα μιᾶς χαρακτηριστικῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς καί ἀντίληψης, θὰ εἶναι ἡ ἑξῆς:

«Τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ τοῦ ἐμμίσθου δημοσίου ὑπαλλήλου καὶ τὰ τοῦ δημάρχου, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοῦ. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐκλέγονται, ἀλλ' ἐκλεχθέντες τίθενται εἰς διαθεσιμότητα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βουλευτικῆς περιόδου, καὶ διατελοῦσιν εἰς τοιαύτην κατάστασιν μέχρι τῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀνακλήσεώς των.

9. *Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως,* συνεδρίασις 332/2 Ὀκτωβρίου 1864, σ. 629.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς χορηγεῖται ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῶν, ὑποχρεωτικῶς πέντε καὶ ἡμίσεως μηνῶν κανονικὴ ἄδεια ἀπουσίας ἕνα μῆνα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐκλογῶν»[10].

ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΩΝ

Σ' αὐτὸ τὸ δεύτερο μέρος θὰ ἤθελα νὰ παρουσιάσω καὶ νὰ ἀναλύσω τὰ στοιχεῖα τῶν στρατιωτικῶν ἐπετηρίδων.

Στὸν πρῶτο πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ (Ι), ἀναγράφονται οἱ συνολικοὶ ἀριθμοὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατὰ βαθμὸ ἱεραρχίας καὶ κατὰ χρονολογία. Ὁ πίνακας αὐτὸς καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ποὺ θ' ἀκολουθήσουν εἶναι βασισμένοι στὰ στοιχεῖα τῶν ἐπετηρίδων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῶν ἑξῆς χρονολογιῶν: 1872, 1875, 1876, 1877, 1881, 1884, 1891, 1893 καὶ 1895. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐπετηρίδων αὐτῶν καθορίστηκε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία ἄλλων γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο τῆς Α΄ Συνταγματικῆς Βασιλείας· στὸ γεγονὸς αὐτὸ ὀφείλεται ἄλλωστε καὶ ἡ ἀσυνέχεια στὶς χρονολογίες[11].

Στὸ δεύτερο πίνακα (ΙΙ) ἐκφράζεται τὸ ποσοστὸ τῶν ἀξιωματικῶν κάθε βαθμοῦ τῆς ἱεραρχίας σὲ σχέση μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατεύματος γιὰ κάθε ἀντίστοιχη ἐπετηρίδα. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι οἱ βαθμοὶ τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας εἶναι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐννέα (9) καὶ χωρίζονται ἀνὰ τρεῖς βαθμίδες: οἱ στρατηγοί, ἀντιστράτηγοι καὶ ὑποστράτηγοι ἀποτελοῦν τὰ ἀνώτατα στελέχη τοῦ στρατεύματος, τοὺς λεγόμενους ἀνώτατους ἀξιωματικούς, οἱ συνταγματάρχες, ἀντισυνταγματάρχες καὶ ταγματάρχες τοὺς ἀνώτερους, καὶ τέλος οἱ λοχαγοί, ὑπολοχαγοί, ἀνθυπολοχαγοὶ τοὺς κατώτερους ἀξιωματικοὺς τῆς ἱεραρχίας τοῦ στρατεύματος[12].

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ παρατηροῦμε ὅτι σὲ διάστημα περίπου μιᾶς εἰκοσιπενταετίας τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ αὐξάνεται ἀπόλυτα κατὰ δυόμισυ φορὲς ($2\,^1/_2$). Ἐνῶ δηλαδὴ τὸ 1872 τὸ σύνολο ἀνέρχεται σὲ ἑπτακόσιους ἕναν ἀξιωματικούς, τὸ 1895 αὐξάνεται στὸν ἀριθμὸ τῶν χιλίων ὀκτακοσίων πενήντα ἐννέα ἀξιωματικῶν. Ἐπίσης παρατη-

10. Α. Σβῶλος, *Τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα 1822 - 1952*, Ἀθήνα «Στοχαστὴς» 1972, σ. 137.

11. Οἱ ἐπετηρίδες αὐτὲς βρίσκονται στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς μὲ τὴν ἔνδειξη (ΙΑ 3 ΣΤΔ). Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Πολεμικοῦ Μουσείου καθὼς καὶ ἡ Διεύθυνση Ἱστορίας Στρατοῦ δὲν τὶς εἶχαν. Τὰ ἀρχεῖα τῆς Δ.Ι.Σ. ὑπάρχουν, καὶ εἶναι σημαντικά, ἀπὸ τὸ 1897 καὶ μετά. Ὅσο γιὰ τὶς ἐπετηρίδες τοῦ Ναυτικοῦ, ὑπάρχουν μόνον ἀπὸ τὸ 1954 καὶ μετά. Φαίνεται ὅτι τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ναυτικοῦ καταστράφηκαν στὸν Πόλεμο.

12. Οἱ πίνακες ποὺ ἀκολουθοῦν παραθέτονται ἀναλυτικά, ὥστε νὰ διευκολυνθοῦν ὅσοι ἐνδιαφέρονται εἰδικώτερα γιὰ τὸ θέμα.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι.

Συνολικῶν ἀριθμῶν ἀξιωματικῶν κατὰ βαθμὸ ἱεραρχίας καὶ ἀνὰ χρονολογία (α)

	1872	1875	1876	1877	1881	1884	1891	1893	1895
στρατηγοὶ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
ἀντιστράτηγοι	1	1	1	—	—	1	1	1	1
ὑποστράτηγοι	3	3	4	3	6	5	5	5	4
συν/τάρχες	10	9	8	8	23	25	41	42	43
ἀντι/τάρχες	1	31	36	35	73	75	63	65	66
ταγματάρχες	48	50	55	49	81	130	141	143	150
λοχαγοὶ	200	196	204	210	304	325	406	405	428
ὑπολοχαγοὶ	223	226	225	220	206	319	446	445	453
ἀνθυπολοχαγοὶ	214	258	237	249	340	674	796	853	714
σύνολο	701	774	770	774	1033	1554	1899	1959	1859

α. Οἱ συνολικοὶ αὐτοὶ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται σὲ ὅλα τὰ ὅπλα ἢ σώματα, χωρὶς διάκριση. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς :

Γενικοὶ ἐπιτελεῖς
Χωροφυλακὴ
Πεζικὸ
Μηχανικὸ
Πυροβολικὸ
Ὑγειονομικὸ
Οἰκονομικὸ
Ἱππικὸ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ.

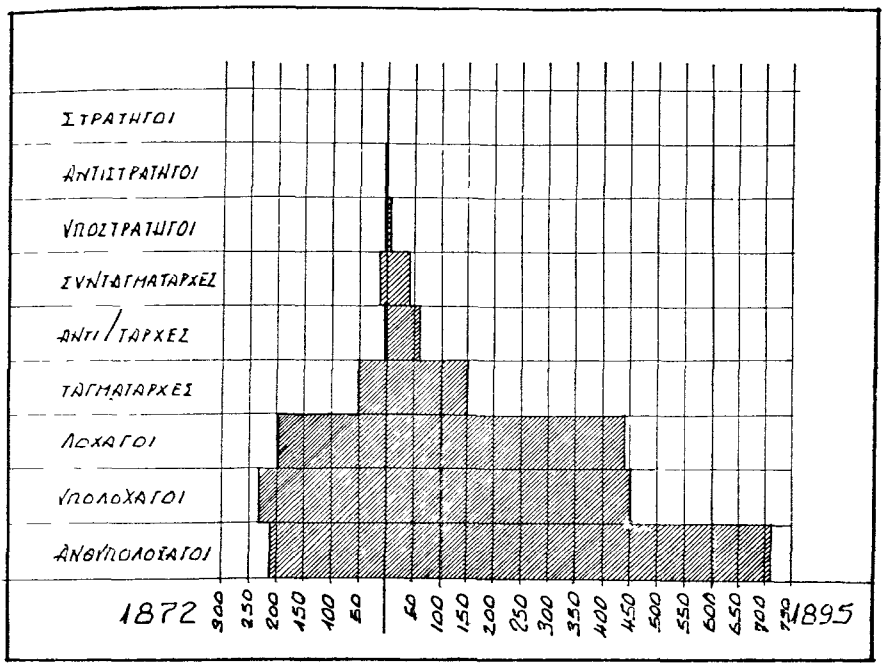
Ποσοστῶν ἀξιωματικῶν κατὰ βαθμὸ ἱεραρχίας σὲ σχέση μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατεύματος.

%	1872	1875	1876	1877	1881	1884	1891	1893	1895
στρατηγοὶ	0,14	—	—	—	—	—	—	—	—
ἀντιστράτηγοι	0,14	0,12	0,13	—	—	0,06	0,05	0,05	0,05
ὑποστράτηγοι	0,43	0,39	0,52	0,39	0,58	0,32	0,26	0,25	0,22
συν/τάρχες	1,43	1,16	1,04	1,03	2,22	1,60	2,16	2,14	2,31
ἀντι/τάρχες	0,14	4,00	4,68	4,52	7,06	4,82	3,31	3,32	3,55
ταγματάρχες	6,85	6,46	7,14	6,33	7,84	8,36	7,42	7,30	8,07
λοχαγοὶ	28,53	25,32	26,50	27,13	29,43	20,91	21,38	20,68	23,02
ὑπολοχαγοὶ	31,81	29,20	29,22	28,42	19,94	20,52	23,49	22,71	24,37
ἀνθυπολοχαγοὶ	30,53	33,33	30,78	32,17	32,91	43,37	41,91	43,53	38,41
σύνολο	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

ροῦμε ὅτι οἱ κατώτεροι βαθμοὶ εἶναι αἰσθητὰ διογκωμένοι σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀνώτερους καὶ ἀνώτατους, φαινόμενο ποὺ ἰσχύει ἀναλογικὰ γιὰ ὅλες τὶς χρονολογίες τῶν διαθέσιμων ἐπετηρίδων. Κατασκευάζοντας ἐνδεικτικὰ τὴν πυραμίδα τῆς ἱεραρχίας δύο χρονολογιῶν, συμπεραίνουμε ὅτι ἡ δομὴ καὶ ἡ σύνθεση τοῦ στρατεύματος δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ πρότυπο τῆς κλασικῆς πυραμίδας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ. Πυραμίδα βαθμῶν ἱεραρχίας

Μποροῦμε ὅμως νὰ μετρήσουμε καλύτερα καὶ ν' ἀναλύσουμε τὴ διόγκωση τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν στὸ στράτευμα βγάζοντας τὴ συνολικὴ ποσοστιαία αὔξηση ἀνάμεσα στὶς χρονολογίες ποὺ διαθέτουμε· καὶ ἔπειτα διαιρώντας αὐτὸ τὸ μέγεθος μὲ τὸ ἐνδιάμεσο χρονικὸ διάστημα, θὰ ἔχουμε τὸ μέσον ὅρο αὔξησης ἀνὰ χρόνο, ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἐνδεικτικὸ μέγεθος (βλ. πίνακα IV).

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἡ αὔξηση συντελεῖται στὸ τέλος τῆς δεκαετίας 1870 καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1880, κυμαίνεται δὲ ἀπὸ 8,36% μέχρι 16,81%.

Ἡ περίοδος αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν συνειδητοποίηση τῆς ἀναγκαιότητας ἑνὸς στρατεύματος ποὺ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀνταπεξέλθει στὶς ἀνάγκες μιᾶς ἐμπόλεμης κατάστασης.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ ὑπογράφτηκε τὸ 1878 καὶ ποὺ ἀφοροῦσε ἄμεσα τὸ διαμελισμὸ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἐντείνει καὶ συστηματοποιεῖ τὶς ἀνησυχίες ὡς πρὸς τὸ ἐθνικο-συνοριακὸ πρόβλημα τῆς χώρας, ποὺ παραμένει ἄλυτο ἤδη ἀπὸ τὴν συγκρότηση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους στὰ 1828. Ὁ βασικὸς αὐτὸς παράγοντας καθὼς καὶ τὰ μεταρρυθμιστικὰ μέτρα σὲ σχέση μὲ τὴν ὀρθολογιστικὴ λειτουργία τοῦ νεοελληνικοῦ ἀστικοῦ κράτους, ποὺ προσπάθησε νὰ ἐφαρμόσει ὁ Χ. Τρικούπης, ἔχουν

ΠΙΝΑΚΑΣ IV.

Χρονολογία	Συνολικὴ ποσοστιαία αὔξηση %	Μέσος ὅρος αὔξησης ἀνὰ χρόνο %
1872 - 75	10,41	3,47
1875 - 76	—0,52	—0,52
1876 - 77	0,52	0,52
1877 - 81	33,46	8,36
1881 - 84	50,44	16,81
1884 - 91	22,20	3,17
1891 - 93	3,16	1,58
1893 - 95	—5,10	—2,55

σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀναδιοργάνωση κυρίως τοῦ στρατοῦ. Μὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ ἄλλωστε, θεσπίζεται τὸ 1879 ἡ καθολικὴ στράτευση[13], προωθοῦνται νέοι διοργανισμοὶ γιὰ τὸ στράτευμα καὶ καλοῦνται ἐπισήμως ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση οἱ γαλλικὲς στρατιωτικὲς ἀποστολὲς τοῦ λοχαγοῦ Du Martray τὸ 1881 καὶ τοῦ στρατηγοῦ Vosseur τὸ 1886, μὲ σκοπὸ νὰ συμβουλεύσουν καὶ νὰ ἐκπαιδεύσουν τοὺς ἕλληνες στρατιωτικούς, ἔχοντας ὡς βάση τὸ πρότυπο τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ.

Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι σημαντικό, καὶ ποὺ στάθηκε μάλιστα ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν παράθεση ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων, εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν στρατιωτικῶν ποὺ πολιτεύονται καὶ ἀποτελοῦν μέλη τοῦ Κοινοβουλίου, αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ὄχι μόνο νομοθετικοῦ σώματος. Πόσοι, πῶς, ποιοὶ καὶ γιατί, ποιὸ ρόλο παίζουν, σὲ ποιὰ κόμματα προσκολλοῦνται, ποιὰ συμφέροντα ἐκπροσωποῦν, κατὰ πόσον καὶ ποιὲς πιέσεις ἀσκοῦν στὴν Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἐρωτήματα σημαντικά, ποὺ δυστυχῶς δὲν μποροῦν ν' ἀπαντηθοῦν ὅλα ἐδῶ, κυρίως λόγω ἔλλειψης στοιχείων καὶ ὑλικοῦ.

Παρ' ὅλα αὐτά, τὰ σχετικὰ περιορισμένα στοιχεῖα τῶν ἐπετηρίδων, ποὺ κατὰ κανόνα παραθέτουν:

α) Ὀνοματεπώνυμο

13. Ὑποχρεωτικὴ θητεία γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες ἄνδρες ἀπὸ 20—40 ἐτῶν/κατάργηση τῆς ἀντικατάστασης τῶν κληρούχων.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

β) Ἔτος γεννήσεως (ὁρισμένες ἀναγράφουν τὸν τόπο)
γ) Τρόπο κατάταξης/ἡμερομηνία κατάταξης
δ) Ἡμερομηνίες καὶ βαθμοὺς προβιβασμῶν

προσφέρονται γιὰ ὁρισμένες ἐπεξεργασίες καὶ μερικὰ συμπεράσματα.

Στὸν παρακάτω πίνακα (V) περιέχονται οἱ ἀριθμοὶ *τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν* ποὺ ἀναφέρονται στὶς ἐπετηρίδες (ἐν διαθεσιμότητι ἢ βουλευταί), κατὰ βαθμὸ ἱεραρχίας τὶς ἀντίστοιχες ἀναφερόμενες χρονολογίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ V.

Ἀριθμοὶ πολιτευομένων στρατιωτικῶν κατὰ βαθμὸ ἱεραρχίας ἀνὰ χρονολογία (α)

Βαθμοὶ	1872	1875	1876	1877	1881	1884	1891	1893	1895
στρατηγοὶ	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ἀντιστράτηγοι	1	1	1	—	—	—	—	1	—
ὑποστράτηγοι	1	1	2	1	2	3	1	2	1
συν/τάρχες	1	4	1	1	5	6	3	2	8
ἀντι/τάρχες	—	4	5	5	1	2	2	3	7
ταγματάρχες	2	4	6	5	2	6	5	5	6
λοχαγοὶ	10	11	9	10	4	7	1	5	2
ὑπολοχαγοὶ	5	4	2	1	—	2	—	1	6
ἀνθυπολοχαγοὶ	—	—	1	1	—	—	—	1	—
σύνολο	20	29	27	25(β)	14	26	12	20	30

α. Γιὰ τοὺς βαθμοὺς Ἱππικοῦ, Χωροφυλακῆς, Ὑγειονομικοῦ ἔχει γίνει ἰσοβαθμία μὲ τὴν ἱεραρχία τοῦ Πεζικοῦ.

β. Στὸ σύνολο αὐτὸ ἔχει προστεθεῖ ὁ Α. Μαυρομιχάλης (ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν), ποὺ φέρεται χωρὶς ἔνδειξη βαθμοῦ.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι σὲ κάθε ἐπετηρίδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς χρονιὲς 1876 καὶ 1877, ἀντιστοιχεῖ καὶ ἕνα ἀνανεωμένο κοινοβούλιο, δεδομένου ὅτι βουλευτικὲς ἐκλογὲς ἔγιναν διαδοχικὰ στὶς ἑξῆς ἡμερομηνίες:[14]

9 Μαρτίου	1872	19 Ἀπριλίου	1885
Φεβρουαρίου	1873	16 Ἰανουαρίου	1887
5 Ἰουλίου	1874	26 Ὀκτωβρίου	1890
30 Ἰουλίου	1875	15 Μαΐου	1892
5 Ὀκτωβρίου	1879	28 Ἀπριλίου	1895
1 Ἰανουαρίου	1882		

Κατὰ συνέπεια βλέπουμε ὅτι μόνον οἱ χρονιὲς 1876 καὶ 1877, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται ἀριθμοὶ καὶ ὀνόματα πολιτευόμενων στρατιωτικῶν ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1875, θὰ μποροῦσαν νὰ βάλουν κάποιο

14. D. Dakin, *The Unification of Greece 1770 - 1923*, Λονδίνο 1972, σ. 306 - 310.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

πρόβλημα μὲ τὶς αὐξομειώσεις ποὺ παρουσιάζουν. Κοιτώντας ὅμως ἀπὸ κοντὰ τοὺς ἀριθμούς, βλέπουμε ὅτι αὐτὲς ὀφείλονται εἴτε σὲ προβιβασμοὺς προσώπων εἴτε σὲ ἀποστρατεύσεις λόγω ὁρίου ἡλικίας.

Σύμφωνα μὲ τοὺς συνολικοὺς ἀριθμοὺς τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν τό:

1872	σὲ σύνολο	190	βουλευτικῶν	ἑδρῶν	ἀντιπροσωπεύουν	10 %
1875	»	190	»	»	»	15 %
1876	»	190	»	»	»	14 %
1877	»	190	»	»	»	13 %
1881	»	207	»	»	»	7 %
1884	»	245	»	»	»	11 %
1891	»	150	»	»	»	8 %
1893	»	207	»	»	»	10 %
1895	»	207	»	»	»	14 %

Νομίζω ὅτι τὸ ποσοστὸ τῶν πολιτευομένων, τὸ ὁποῖο κυμαίνεται ἀπὸ 7 - 15 %, εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο αὐτὸ καθαυτό. Βέβαια καθὼς δὲν γνωρίζουμε τὴ σύνθεση τοῦ κοινοβουλίου, τὴν ἀντίστοιχη ἐκπροσώπευση ἄλλων κλάδων, ἐπαγγελμάτων κλπ. δὲν μποροῦμε νὰ βγάλουμε ἀξιόλογα ἀναλογικὰ καὶ συγκριτικὰ συμπεράσματα. Παρ' ὅλα αὐτά, κάνοντας ἕνα χοντρικὸ προσεγγιστικὸ ὑπολογισμό, βλέπουμε ὅτι τὸ ποσοστὸ τῶν ἀξιωματικῶν στὸ συνολικὸ ἀνδρικὸ πληθυσμὸ τῆς χώρας ἄνω τῶν 20 ἐτῶν[15] δὲν ὑπερβαίνει ὁπωσδήποτε τὸ 1 % (καὶ βρίσκεται ἴσως πιὸ κοντὰ στὸ 0,2 - 0,5 %). Ἐὰν συγκρίνουμε τώρα τὰ δύο ποσοστά, δηλ. τὸ ποσοστὸ τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν στὸ σύνολο τῆς Βουλῆς καὶ τὸ ποσοστὸ τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν στὸ σύνολο τοῦ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ, ἐπιβεβαιώνεται καὶ στατιστικὰ μία σχετικὰ αὐτονόητη ὑπόθεση, δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχει ἀναλογικὰ τεράστια ὑπερεκπροσώπευση τῶν ἀξιωματικῶν στὴ Βουλή[16].

Στὸν πίνακα ἕξι ποὺ ἀκολουθεῖ (VI), παρουσιάζεται ἡ ποσοστιαία σύνθεση τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν κατὰ βαθμὸ γιὰ κάθε ἀντίστοιχη χρονολογία.

Στὰ ποσοστὰ αὐτὰ διαφαίνεται ἡ σύνθεση τῆς ἑκάστοτε κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας τῶν στρατιωτικῶν, ὅπου ἡ ἀντιπροσώπευση τῶν ἀνώτερων καὶ κατώτερων ἀξιωματικῶν εἶναι σχετικὰ μόνο μεγαλύτερη ἀπὸ τοὺς ἀνώτατους. Τὸ ποσοστὸ τῶν ἀνώτατων ἀξιωματικῶν κυμαίνεται μεταξὺ 10-3 % τῶν κατώτερων μεταξὺ 75 - 26 % καὶ ἀκολουθεῖ μία προοδευτικὴ τάση μείωσης, ἐνῶ τῶν ἀνώτερων αὐξάνεται προοδευτικὰ ἀπὸ 15 - 70 %.

15. Στοιχεῖα Στατιστικῆς Ἐπετηρίδας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1972, σ. 24.

16. Ἡ ἀναλογικὰ μεγάλη συμμετοχὴ τῶν στρατιωτικῶν στὴν πολιτική, φαίνεται ἴσως καὶ πιὸ ἔντονα, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι κατὰ τὴν περίοδο 1843 - 1910 τὸ 23% ὅλων τῶν ὑπουργῶν ἦταν ἢ εἶχαν ὑπάρξει στρατιωτικοί. Βλ. Keith Legg, *Politics in Modern Greece,* Standford 1969, σ. 305.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Τὰ ποσοστὰ αὐτὰ ἔχουν τὴν τάση νὰ δείξουν μία σχετικὴ ὑπεροχὴ τῶν κατώτερων βαθμῶν τοῦ στρατεύματος. Διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὑποψήφιου βουλευτῆ, ἡ πολιτική του ἀναγνώριση δὲν ἔχουν τόσο σχέση μὲ τὸν βαθμὸ καὶ τὴν ἱεραρχία ποὺ τὸν διακρίνει, ὅσο μὲ ἄλλους καθοριστικοὺς παράγοντες, ὅπως εἶναι ἡ οἰκογενειακὴ καταγωγή, οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ καὶ οἱ καταβολὲς ποὺ διαθέτει.

ΠΙΝΑΚΑΣ VI.

Ποσοστὸ πολιτευόμενων ἀξιωματικῶν κατὰ βαθμὸ ἀνὰ χρονολογία.

	1872	1875	1876	1877	1881	1884	1891	1893	1895
στρατηγοὶ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ἀντιστράτηγοι	5	3,45	3,70	0	0	0	0	5	0
ὑποστράτηγοι	5	3,45	7,41	4,17	14,29	11,54	8,33	10	3,33
ἀνώτατοι	10	6, 9	11,11	4,17	14,29	11,54	8,33	15	3,33
συν/τάρχες	5	13,80	3,70	4,17	35,71	23,07	25	10	26,67
ἀντι/τάρχες	0	13,80	18,51	20,83	7,14	7,70	16,67	15	23,33
ταγματάρχες	10	13,80	22,22	20,83	14,28	23,08	41,67	25	20
ἀνώτεροι	15	41, 4	44,43	45,83	57,13	53,85	83,34	50	70
λοχαγοὶ ..	50	38	33,33	41,67	28,57	34,62	8,33	25	6,67
ὑπολοχαγοὶ	25	13,80	7,41	4,17	0	7,70	0	5	20
ἀνθυπολοχαγοὶ	0	0	3,70	4,17	0	0	0	5	0
κατώτεροι	75	51, 8	44,44	50,01	28,57	34,62	8,33	35	26,67

Ὅμως τὰ ποσοστὰ αὐτοῦ τοῦ πίνακα δὲν εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς ἐκπροσώπευσης τῆς ἱεραρχίας τῶν βαθμῶν τοῦ στρατεύματος, διότι δὲν παίρνουν ὑπόψη τὴ σύνθεση τῆς πυραμίδας ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ ἀφοροῦν μονάχα τοὺς πολιτευόμενους ἀξιωματικοὺς στὴ Βουλή. Γι' αὐτὸ εἶναι σκόπιμο νὰ ἐξετάσουμε τὰ ποσοστὰ τοῦ ἑπόμενου πίνακα ἑπτὰ (VII), τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν τὴν ἐκπροσώπευση τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν κάθε βαθμοῦ ξεχωριστὰ (χωρίζονται σὲ τρεῖς ὁμάδες) σὲ σχέση μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἴδιου βαθμοῦ ποὺ ἀνήκουν στὸ στράτευμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ VII.

Πιθανότητα ἐκπροσώπευσης στὴ Βουλὴ κατὰ βαθμὸ καὶ κατὰ ἔτος (σὲ ποσοστά)

	1872	1875	1876	1877	1881	1884	1891	1893	1895
ἀνώτατοι	40	50	60	33,33	33,33	50	16,66	50	20
ἀνώτεροι	5,08	13,33	12,12	11,95	4,51	6,09	4,09	4	8,11
κατώτεροι	2,35	2,20	1,80	1,-7	0,48	0,69	0,07	0,41	0,50
σύνολο	2,85	3,74	3,50	3,22	1,35	1,67	0,63	1,02	1,61

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἡ ἀπάντηση λοιπὸν στὸ ἐρώτημα ἀποσαφηνίζεται, διότι μὲ αὐτὸν τὸν πίνακα ἀποδεικνύεται ἡ πραγματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ποσοστοῦ ἐκπροσώπευσης τῶν ἀνώτατων βαθμῶν τῶν ἀξιωματικῶν σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀνώτερους καθὼς ἐπίσης τῶν ἀνώτερων σὲ σχέση μὲ τοὺς κατώτερους. Καὶ ὄχι μόνο ὑπάρχει μία ἄνοδος τῆς ἐκπροσώπευσης ὅσο ἀνεβαίνουμε τὴ στρατιωτικὴ ἱεραρχία, ἀλλὰ οἱ διαφορὲς εἶναι τόσο μεγάλες ποὺ καταντοῦν νὰ ἐκφράζουν ποιοτικὰ διαφορετικὰ πράγματα. Ἡ ἐκπροσώπευση τῶν κατώτερων εἶναι σχεδὸν ἀμελητέα καὶ μάλιστα ἔχει τὴν τάση νὰ ἐλαχιστοποιηθεῖ. Ἡ ἐκπροσώπευση τῶν ἀνώτερων χωρὶς νὰ εἶναι ἀμελητέα παραμένει ὡς ἕνα σημεῖο χαμηλή. Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν ἀνώτατων ἡ ἐκπροσώπευση εἶναι τόσο μεγάλη ποὺ ταυτίζεται οὐσιαστικὰ μὲ συμμετοχὴ ἢ ἐμπλοκὴ στὴν πολιτικὴ ἐξουσία.

Τὸ πρόβλημα τώρα τίθεται ὡς ἑξῆς: τί καθορίζει τὴν συνήθεια τῶν στρατιωτικῶν νὰ πολιτεύονται καὶ ν' ἀποτελοῦν μέλη τῆς Βουλῆς; εἶναι ἄραγε τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτεύονται σὰν τέτοιοι, ἢ ὄντας στρατιωτικοὶ καὶ μάλιστα ἀνώτατα στελέχη, εἶναι παράλληλα καὶ συγχρόνως μέλη μιᾶς ἄρχουσας τάξης, τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας;

Ὑποθέτω ὅτι ἡ μεγαλύτερη πιθανότητα ἐκπροσώπευσης τῶν ἀνώτατων στελεχῶν τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας, ἡ δυνατότητα ἄμεσης συμμετοχῆς τους στὴν πολιτικὴ ἐξουσία καθορίζονται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ—ταξική τους προέλευση. Καὶ αὐτὸ διότι ἡ ἡγεσία τοῦ στρατεύματος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, καθὼς καὶ ὁλόκληρο τὸν 19ο αἰώνα, μέχρι τὴν ἐπανάσταση στὸ Γουδὶ τό 1909, ἀποτελεῖται ἀπὸ μία κοινωνικὴ «ἐλίτ». Τὴν ἀποτελοῦν βασικὰ γόνοι μεγάλων οἰκογενειῶν—τζακιῶν, ἀπόγονοι ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, κατὰ κανόνα μέλη τῆς λεγόμενης ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ πρωταρχικὴ στρατιωτικὴ ἰδιότητα τῶν ὁπλαρχηγῶν συμβάδισε καὶ διατηρήθηκε ὡς προνόμιο στὴν πορεία τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἔνταξής τους στὴν ἄρχουσα τάξη. Κατὰ συνέπεια, οἱ διασυνδέσεις, ὁ ρόλος ποὺ ἔχουν νὰ παίξουν καὶ παίζουν, βρίσκονται σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὰ κέντρα ἀποφάσεων τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας, ποὺ στὴν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας ἀποτελοῦν ἕνα ἐνιαῖο σύνολο, ἐκφρασμένο μέσα ἀπὸ τὸν ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ ρόλο τοῦ κοινοβουλίου.

Στὴν κατάσταση αὐτή, συντελεῖ καὶ πρωτοστατεῖ ἡ Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, τῆς ὁποίας ἡ φύση καὶ ἡ λειτουργία, ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της στὸ Ναύπλιο τὸ 1828 ἀπὸ τὸν Ι. Καποδίστρια καὶ μέχρι τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, συντρέχουν στὸ σχηματισμὸ μιᾶς στρατιωτικῆς «ἐλίτ», κοινωνικὰ ὁμοιογενοῦς. Ἡ διαδικασία ἐπιλογῆς καὶ ἡ εἴσοδος τῶν μαθητῶν στὴ Σχολή, οἱ ὁποῖες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Μοναρχίας ἐξαρτιόντουσαν ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἔγκριση τοῦ Ὄθωνα, γίνονταν κατὰ κανόνα πάνω σὲ κριτή-

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

ρια ταξικὰ καὶ βέβαια οἰκονομικά, ἀφοῦ τὰ ἀπαιτούμενα δίδακτρα ἀνέρχονταν σὲ ὑπέρογκα ποσά[17].

Παράλληλα ἐκεῖνο ποὺ συμπεραίνουμε ἀπὸ τοὺς δύο προηγούμενους πίνακες εἶναι ὅτι τὰ ποσοστὰ ἐκπροσώπευσης τῶν στρατιωτικῶν ἔχουν τὴν τάση νὰ μειωθοῦν γύρω στὴ δεκαετία 1880 - 90. Νομίζω ὅτι ἡ μείωση αὐτὴ εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μὲ τὰ μέτρα ποὺ πῆρε ἡ κυβέρνηση Τρικούπη τὴν ἴδια ἐποχή. Τὰ μέτρα αὐτά, ἐντασσόμενα στὸ γενικώτερο πλαίσιο«ἐξυγίανσης» τῆς κρατικῆς λειτουργίας, ἔχουν σὰ στόχο τὸν περιορισμὸ τῆς πολιτικοποίησης καὶ κομματικοποίησης τοῦ στρατεύματος. Τὸ 1882, ὁ Χ. Τρικούπης, παρ' ὅλη τὴν ἀντίδραση τῶν στρατιωτικῶν, καταφέρνει νὰ ψηφίσει ἕνα νόμο ποὺ ἔθετε τοὺς πολιτευόμενους ἀξιωματικοὺς σὲ ὑποχρεωτικὴ «συνταγματικὴ ἄδεια». Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1886 οἱ νόμοι ΑΤΠ΄ καὶ ΑΤΠΘ΄ ἀπαγόρευσαν τὴν προσμέτρηση τοῦ χρόνου τῆς βουλευτικῆς θητείας καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἄδειας τῶν ὑποψηφίων πολιτευομένων στὸν ἀναγκαῖο χρόνο γιὰ τοὺς προβιβασμοὺς «κατ' ἀρχαιότητα»[18]. Τὸ μέτρο αὐτό, ποὺ θίγει ἄμεσα τὸ τόσο καίριο θέμα τῶν προβιβασμῶν, ποὺ δὲν ἔπαψε ποτὲ ν' ἀποτελεῖ τὴν «ἀχίλλειο πτέρνα» τῶν στρατιωτικῶν, θὰ πρέπει κατὰ κάποιο τρόπο νὰ συνετέλεσε σὰν ἀνασταλτικὸς παράγοντας στὴν ἀπόφαση νὰ λαμβάνουν μέρος στὸν ἐκλογικὸ ἀγώνα. Θὰ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπόψη μας ἐδῶ ὅτι ὁ ΑΤΠΘ΄ καταργεῖται ἀπὸ τὸν Θ. Δεληγιάννη, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν νόμο Δ/ΞΕ τοῦ 1891 ἀνοίγει πάλι τὸ δρόμο σ' ὅσους στρατιωτικοὺς ἐπιθυμοῦσαν νὰ πολιτευθοῦν, ἔχοντας τὴν πεποίθηση ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ προσεταιριζόταν τὴν τάξη τῶν ἀξιωματικῶν[19].

Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τοῦ τρόπου κατάταξης τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ περιλαμβάνονται στὶς ἐπετηρίδες τοῦ 1872 καὶ τοῦ 1895 ἐπιβεβαιώνεται ἀκόμη μία φορὰ ἡ προέλευση τῶν πολιτευόμενων στρατιωτικῶν. Τὸ 1872, σ' ἕνα σύνολο εἴκοσι (20) βουλευτῶν, τῶν ὁποίων ὁ μέσος ὅρος ἡλικίας εἶναι 47 ἐτῶν, βλέπουμε ὅτι ὀκτὼ (8) προέρχονται ἀπὸ τὴν Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, ἕνας (1) ἀπὸ Στρατιωτικὴ Σχολὴ Ἀλλοδαπῆς, πέντε (5) κατατάσσονται στὸ στράτευμα ὡς ἐθελοντὲς καὶ ἄλλοι δύο, ὁ ἕνας ὡς διοικητὴς ἀνεξάρτητου σώματος (ἀρχηγὸς ἄτακτου στρατεύματος) καὶ ὁ ἄλλος ὡς ἐπίτιμος ἀνθυπολοχαγός. (Τὰ ποσοστὰ εἶναι ἀντίστοιχα 40 %, 5 %, 25 %, 5 %, 5 %). Εἴκοσι τρία χρόνια ἀργότερα ἡ ἀναλογία παραμένει οὐσιαστικὰ ἡ ἴδια, ὅταν στὸ σύνολο τῶν τριάντα (30) πολιτευόμενων μὲ μέσον ὅρο ἡλικίας 49 ἐτῶν, εἴκοσι δύο προέρχονται ἀπὸ τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων, ἕξι (6) κατατάσσονται ὡς ἐθελοντὲς καὶ ἕνας ὡς δόκιμος ἰατρὸς (ποσοστὰ 73 %, 20 %, 3 %).

17. Γύρω στὰ 1870, τὰ δίδακτρα ἀνέρχονται σὲ 1500 - 2000 χρυσὲς δρχ. Βλ. Ε. Στασινόπουλος *Ἱστορία τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων*, Ἀθήνα 1954· ἐπίσης *Λεύκωμα τῆς Σ.Σ.Ε.*, Ἀθήνα 1978, σελ. 42.

18 καὶ 19. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Τ. ΙΔ. σ. 49, 89.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ δοῦμε ἀπὸ κοντὰ καὶ τὸν τρόπο κατάταξης τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν στὰ σώματα τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν, Χωροφυλακῆς, Μηχανικοῦ, Ἱππικοῦ καὶ στὰ ὅπλα τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ Πεζικοῦ στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ τοῦ 1872.

ΠΙΝΑΞ VIII.

Τρόπος κατάταξης ἀξιωματικῶν περιλαμβανομένων στὴν ἐπετηρίδα τοῦ 1872.

	Γενικοὶ ἐπιτελεῖς	Χωροφυλακὴ	Πυροβολικὸ	Μηχανικὸ	Πεζικὸ	Ἱππικὸ
Ἐθελοντὲς	1	66	1	—	169	15
Σ.Σ[1]	16	—	48	80	14	8
Σ.Α[2]	1	—	3	—	2	2
Κληροῦχοι	—	1	—	—	47	2
Ἀντικαταστάτες	—	1	—	—	73	3
Σύνολο	21(α)	75(α)	52	80	360(α)	32(β)

σημ. Τὸ σύνολο τὸ ὁποῖο ἀνέρχεται σὲ 620 καὶ ὄχι 701 ἀξιωματικοὺς ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν συμπεριλαμβάνονται τὸ Ὑγειονομικὸ καὶ τὸ Οἰκονομικό.

1. Σ.Σ=Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων 2. Σ.Α=Στρατ. Σχ. Ἀλλοδαπῆς

α. Τῶν ὑπολοίπων ὁ τρόπος κατάταξης εἶναι εἴτε ἀπροσδιόριστος, εἴτε ἀποτελεῖ εἰδικὲς περιπτώσεις.

β. Ὑπόλοιποι ἀκόλουθοι τοῦ βαυαρικοῦ στρατοῦ.

Στὸ σῶμα τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν, δὲν προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ πλειοψηφία τῶν καταταγμένων ἀπὸ τὶς Στρατιωτικὲς Σχολές. Ἡ μόρφωση καὶ οἱ εἰδικὲς γνώσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται σὲ παρόμοιες θέσεις δικαιολογοῦν ἀπόλυτα αὐτὴ τὴν προέλευση τῶν ἀξιωματικῶν.

Ἀντίθετα ἡ Χωροφυλακή, ἡ ὁποία ἔχει τυπικὰ καὶ οὐσιαστικὰ διαφορετικὸ προορισμὸ (κύριος σκοπός της εἶναι ἡ καταπολέμηση τῆς ληστείας), ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους κατὰ κανόνα ἀγροτικῆς προέλευσης. Δέκα τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἑξήντα ἕξι ἐθελοντὲς εἶχαν ἀρχικὰ καταταγεῖ καὶ ὑπηρετήσει στὰ ἄτακτα στρατεύματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης στὰ 1825 - 30. Ἡ «καταδίωξη» τῆς ληστείας, πρόβλημα τόσο ἐπίμαχο καὶ ἐπίμονο καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, δὲν μποροῦσε νὰ γίνει ἀπὸ ἄλλους ἀνθρώπους, παρὰ μόνο τοῦ ἴδιου «συναφιοῦ», ἀπὸ ἀνθρώπους δηλαδὴ ποὺ νὰ μὴ διαφέρουν καὶ πολὺ τουλάχιστον στὴ νοοτροπία καὶ στὶς μεθόδους μὲ τοὺς ληστές. Γιὰ λόγους τακτικοὺς καὶ λόγους ἀποτελεσματικότητας, οἱ καταδιώκοντες ἔπρεπε εἴτε νὰ γνωρίζουν εἴτε νὰ μάθουν τὶς συνήθειες, τὶς κρυψῶνες, τὶς ἐπιχειρήσεις καὶ τὰ πρόσωπα, μὲ δύο λόγια τὴν πραχτικὴ τῶν καταδιωκόμενων ληστῶν. Θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ἐδῶ ὅτι οἱ ληστὲς στὴν πλειοψηφία τους εἴτε εἶχαν λάβει μέρος σὲ ἄτακτα στρατεύματα εἴτε ἦταν λιποτάκτες τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὰ δεδομένα ὅμως

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

αὐτά, γίνεται φανερὸ ὅτι τὸ ἔργο τῆς Χωροφυλακῆς δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ ν' ἀποδώσει τὰ θεμιτὰ ἀποτελέσματα, μιᾶς ποὺ τελικὰ καταδιώκοντες καὶ καταδιωκόμενοι κατέληγαν νὰ ἔχουν κοινὰ «συμφέροντα».

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ Πυροβολικὸ καὶ τὸ Μηχανικό μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ μονόπλευρη προέλευση τῶν κατατασσομένων μαρτυρεῖ τὴν ἰδιαίτερα ἀναγκαία ὑψηλὴ εἰδικότητα, τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονική.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ Σχολὴ Εὐελπίδων ἦταν, ἀπὸ τὸ 1863 μέχρι τὴν ἵδρυση τοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου τὸ 1887, ἡ μοναδικὴ σχολὴ ποὺ παρεῖχε μία ἐκπαίδευση τεχνολογικὴ καὶ ἐπιστημονική. Μέχρι τότε, ὅλα τὰ δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ ἔργα ἀνατίθενται σὲ ἀξιωματικοὺς τοῦ Μηχανικοῦ καθὼς καὶ σὲ λιγοστοὺς ξένους καὶ Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες ποὺ εἶχαν σπουδάσει στὸ ἐξωτερικό.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, εἶναι νομίζουμε σημαδιακὸς ὁ τρόπος κατάταξης στὸ Πεζικό, ὅπλο βασικὸ γιὰ ὁλόκληρο τὸ στράτευμα, βασικὸ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἀποτελεῖ τὴ ραχοκοκκαλιὰ τοῦ μάχιμου στρατεύματος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φέρει ἄμεσες στρατηγικὲς εὐθύνες ἢ πρωτοβουλίες. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Πεζικοῦ, οἱ προερχόμενοι ἀπὸ στρατιωτικὲς σχολὲς δὲν εἶναι παρὰ τὸ 4,4 % τοῦ συνόλου, ἐνῶ στὸ Μηχανικὸ καὶ στὸ Πυροβολικὸ ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ποσοστὸ 100 %.

Τὸ Ἱππικό, ποὺ ἐνῶ τὴν ἴδια ἐποχὴ σ' ὅλα τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης κατέχει μία ἐξέχουσα θέση στὸν στρατό, εἶναι ἀναπτυγμένο καὶ ἰδιαίτερα προσεγμένο ἀπὸ ἄποψη ἐπάνδρωσης καὶ ὑλικοῦ, στὴν Ἑλλάδα παραμένει πολὺ περιορισμένο, κυρίως νομίζουμε λόγω οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, καθ' ὅτι ἡ ἀγορά, ἡ συντήρηση καὶ ἡ ἐκπαίδευση τῶν ἵππων εἶναι μία δαπανηρὴ καὶ ἐπίπονη διαδικασία, ἡ ὁποία ἴσως νὰ ἦταν ἀνέφικτη πολυτέλεια γιὰ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ τῆς ἐποχῆς.

Τελειώνοντας, θὰ ἤθελα νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι, μὲ αὐτὴν τὴν ἐπὶ μέρους ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων ποὺ εἶχα στὴ διάθεσή μου, δὲν μποροῦμε νὰ στηρίξουμε παρὰ μόνο μερικὰ συμπεράσματα, ἐλπίζοντας σὲ μία διερεύνηση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ ἀρχειακοῦ ὑλικοῦ.

Ἰανουάριος 1980 ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού